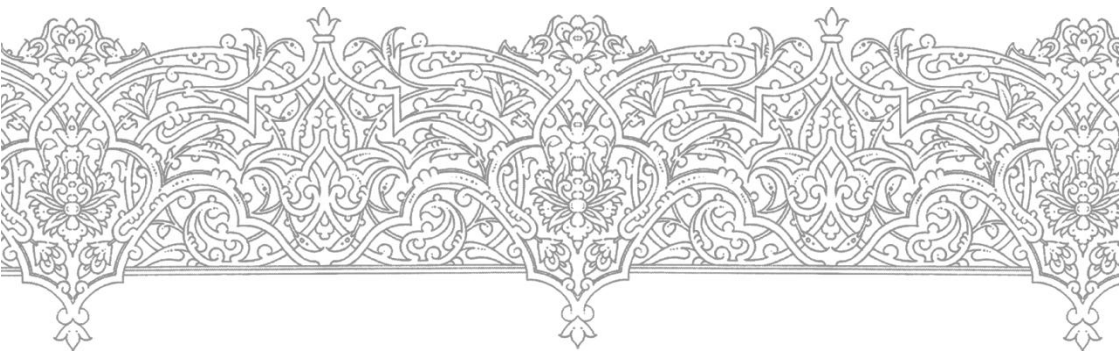

علامه‌ای برای اسلام

متن سخنرانی دکتر محمد جمعه امینی
محقق، مترجم و نویسنده و عضو دفتر علامه فضل‌الله در قم
در اردوی آموزشی اتحادیه بین‌المللی امت واحده - تیرماه 1389

علامه‌ای برای اسلام

محمد جمعه امینی

موضوع سخنرانی محمد جمعه امینی که در اولین اردوی آموزشی «اتحادیه بین‌المللی امت واحده» برگزار شد، دربارهٔ علامه فضل‌الله بود. امینی که یکی از مترجمان و پژوهشگران افغان در حوزهٔ جهان اسلام است، تأثیر وقوع انقلاب اسلامی بر علامه فضل‌الله را انکارناپذیر می‌داند و توجه به این عامل را در بررسی شخصیت علامه امری مهم تلقی می‌کند. ویژگی‌هایی هم که برای اندیشهٔ سیاسی علامه برمی‌شمارد، برای ما ایرانیان آشناست ... اینک متن ویراستهٔ این گفتار همراه یکی از پرسش‌های محوری مخاطبان این جلسه در پی می‌آید.

سخن گفتن دربارهٔ علامه فضل‌الله برای بنده هم آسان است و هم سخت. آسان از این جهت که قریب به ده سال است که با اندیشه و راه و روش سید آشنا هستم و در تعامل مستقیم با آن به‌سر می‌برم؛ و سخت از این جهت که گفتن از دریای شخصیتی همچون سید برای من خیلی دشوار است.

ولادت و رشد علامه در لبنان و نجف

در شناخت اندیشهٔ علامه فضل‌الله سه عامل اساسی و مهم وجود دارد:

1. توجه به محیط ولادت و رشد سید

اگرچه سید در خانواده‌ای لبنانی که نسب‌شان به امام مجتبی (علیه‌السلام) می‌رسد به دنیا آمده است، اما خودش متولد نجف اشرف است. سال تولد ایشان 1314 شمسی است و پدرشان، سید عبدالرئوف فضل‌الله، از مجتهدان بزرگ نجف بودند. این پیشینه و محیط، حتماً در زندگی سید مهم بوده است.

تحصیلات سید تا سال 1966 (که سال بازگشت او به لبنان است) در نجف تکمیل شد. از استادان شاخص ایشان می‌توان به آیت‌الله خویی، آیت‌الله سیدمحسن حکیم، آیت‌الله حسین حلی و آیت‌الله سیدمحمود شاهرودی اشاره کرد. سید در همان زمان که در نجف تحصیل می‌کرد، جزو استادان دوره‌های عالی فقه و اصول بود. تحصیل در حوزهٔ نجف که دارای سابقه‌ای هزار ساله است، قطعاً در شکل‌گیری شخصیت فردی که در آنجا تحصیل می‌کند تأثیرگذار است. محیط عراق هم محیط بازی

بوده است؛ یعنی محیطی که تعصبات ملی و قومی در آن کم بوده و پذیرای همه کسانی بوده است که برای تحصیل به عراق می‌رفتند. تحصیل در حوزه نجف نیز بر شخصیت سید بی‌تأثیر نبوده است.

2. بازگشت به لبنان

درباره لبنان نیز، همان‌طور که می‌دانید در ترکیب جمعیتی آنجا، اکثریت متعلق به شیعیان است، بعد اهل سنت و بعد از آنها هم مسیحیان مارونی. اگرچه در عرصه سیاسی همچنان نظام استعماری (استعمار فرانسه) حاکم است؛ یعنی به این صورت که حاکمیت از آن مارونی‌هاست، نخست‌وزیر از اهل سنت و رئیس‌مجلس از شیعیان! درست برعکس ترکیب جمعیتی. محیط لبنان یک محیط متکثر است، بنابراین کسی که در لبنان متولد شده و رشد می‌کند، از همان زمان کودکی به صورت طبیعی با پیروان ادیان و مذاهب گوناگون برخورد دارد؛ از این‌رو فضای لبنان تأثیر شگرفی در شکل‌گیری شخصیت سید داشت.

3. چرخش فکری و عملی به سمت امام

سومین عامل مهم در شکل‌گیری شخصیت علامه، پیروزی انقلاب اسلامی در ایران به رهبری امام خمینی (ره) است. سید با اینکه از شاگردان آقای خویی بود و از ایشان اجازه و وکالت تام داشت، بعد از پیروزی انقلاب اسلامی از لحاظ فکر و عمل، مروج اندیشه امام خمینی شد. این سه عاملی که بیان شد، باید در بررسی شخصیت سید مدنظر داشت. شما می‌توانید موضع‌گیری‌ها، فتاوا، اندیشه‌ها و سیره علامه فضل‌الله را با این سه مشخصه تفسیر و تبیین کنید.

بنیان‌گذاری حرکت‌های شیعی

سید در عراق علاوه بر تحصیل علوم دینی، اوضاع سیاسی جهان را نیز پیگیری می‌کرد. او خود می‌گوید که من دائماً روزنامه‌های مصر و لبنان را که به عراق می‌آمدند مطالعه می‌کردم. ایشان در کنار فعالیت‌های علمی از بنیان‌گذاران حرکت اسلامی شیعی در عراق است. حتماً می‌دانید که حرکت سیاسی در جهان اسلام ابتدا با «إخوان المسلمین» میان اهل سنت و در مصر آغاز شد، اما نظیر شیعی این حرکت در جهان اسلام وجود نداشت. سید با همکاری شهید سید محمدباقر صدر، علامه عسگری و سید مهدی حکیم، بنیان‌گذار جنبش شیعی با رویکرد سیاسی و اجتماعی در عراق شدند. سید از همان ابتدا همراه شهید صدر رهبری فکری این جریان را به عهده داشت و اولین کتاب‌های خود را نیز برای حلقه‌های تشکیلاتی این جریان سیاسی شیعی نوشت. اولین کتابی که در سال‌های جوانی سید از ایشان به چاپ رسید، کتاب «اسلوب الدعوة فی القرآن» به معنای روش‌شناسی دعوت در قرآن است.

کتاب بعدی که سید در همین فضا می‌نویسد «خطوات علی طریق الاسلام» به معنای گام‌هایی در راه اسلام است. مرکزیت فکری سید به‌گونه‌ای بوده است که این کتاب‌ها در حلقه‌های تشکیلاتی آن زمان حزب‌الله و دانشجویان دانشگاه‌ها مورد مباحثه و بررسی قرار می‌گرفته است. خوشبختانه این دو کتاب به زبان فارسی ترجمه شده است؛ اگرچه ترجمه‌ای که از کتاب «خطوات علی طریق الاسلام» توسط دکتر احمد بهشتی صورت گرفته است، ترجمه خوبی نیست و از فضای فکری و سیاسی علامه به‌دور است، اما یکی از کتاب‌های اساسی سید در زمینه مسائل سیاسی و اجتماعی است.

انقلاب در لبنان

وقتی سید در سال 1966م به لبنان برگشت، فضای آنجا یأس‌آلود بود. شیعیان لبنان در بدترین اوضاع سیاسی و اجتماعی‌شان به سر می‌بردند. خاطرات دکتر چمران هم نشان‌دهنده اوضاع رقت‌انگیز آن زمان در لبنان است؛ اما افرادی همچون امام موسی صدر، علامه فضل‌الله، دکتر چمران و علامه محمدمهدی شمس‌الدین، کمر همت را می‌بندند و موفق می‌شوند اوضاع رقت‌بار آن روز لبنان را به اوضاع درخشان امروز برسانند. برتری حزب‌الله را نباید تنها معلول اوضاع امروز دانست، بلکه این برتری حاصل زحماتی است که آن بزرگواران در سی، چهل سال گذشته کشیدند.

سید وقتی به لبنان برمی‌گردد، دو نوع کار را دنبال می‌کند؛ کار مردمی و کار خاص. کار مردمی، آگاه کردن مردم از معارف اسلامی ناب و اصیل است. سال‌ها سیطره استعمار بر سوریه و لبنان باعث شده بود که شیعیان از هویت اصلی مذهبی خودشان فاصله بگیرند. بنابراین یک کار عمومی که بتواند مخاطب عام داشته باشد بسیار ضروری به نظر می‌رسید؛ و طبیعی بود که سید مسجد را به عنوان اولین پایگاه خودش انتخاب کند. کار خاص، کار با جوانان در حلقه‌های طلبگی و دانشجویی بود. آن زمان آموزش‌های خاص سیاسی و تشکیلاتی سید، مخصوص جوانان بود. کادرهای فعلی حزب‌الله در لبنان، حاصل همان دوره‌ها و کلاس‌هاست.

باورمندی نسبت به اندیشه شیعی، تأثیر شگرفی است که در اندیشه سید ایجاد می‌شود. فضای فکری تشیع تا پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، فضایی بالنده و امیدآفرین نبود. کسانی که در فضای فکری و سیاسی شیعه مبارزه می‌کردند، از سوی اهل سنت، سکولارها و دیگران متهم به قهقرارایی می‌شدند. اما انقلاب اسلامی در ایران سبب شد گفتمان سیاسی در کل جهان و دنیای اسلام تغییر پیدا کند و شیعیان در تمام دنیا به مبارزه براساس فکر شیعی امید پیدا کنند. این تأثیر، تأثیر بزرگی است؛ شما مبارزه را در فضای یأس‌آلود و ناامیدکننده با فضای امیدوارانه مقایسه کنید؛ این دو کاملاً با هم متفاوت هستند. بنابراین گفتمان سید پس از پیروزی انقلاب اسلامی، گفتمانی فعال، مستقیم و از موضع قدرت است.

سال‌های منتهی به حزب‌الله

در سال‌های 1975 تا 1990م، جنگ‌های داخلی در لبنان جریان دارد. سید در این دوره وارد جنگ‌های قومی نمی‌شود، اما همیشه مورد حمله احزاب گوناگون بوده است. به‌طوری‌که چند بار از سوی آنان ترور می‌شود، اما از آنها به سلامت گذر می‌کند. در همین سال‌هاست که اولین هسته‌های فعال تشکیلاتی و منسجم شیعی پس از انقلاب اسلامی در مسجد امام رضا (علیه‌السلام) در حومه جنوبی بیروت شکل می‌گیرد.

در سال 1982م اتفاق دیگری در جهان عرب روی می‌دهد و آن حمله اسرائیل به لبنان است. حتماً می‌دانید که اسرائیل در این حمله به بهانه بیرون راندن چریک‌های فلسطینی بیروت را اشغال می‌کند. در آن فضا تنها چیزی که معادله را برهم زد و اسرائیل را وادار به عقب‌نشینی کرد، شکل‌گیری هسته‌های مقاومت شیعی به نام «حزب‌الله» بود. حزب‌الله از سه گروه عمده تشکیل شد؛ یکی شاگردان علامه فضل‌الله که ایشان آنها را از سال 1966م تا آن زمان تربیت کرده بود، دوم طیف جدانشده از جنبش امل، که سید عباس موسوی و سید حسن نصرالله و بسیاری از کادرهای فعلی حزب‌الله از این دسته‌اند، و سوم گروه‌های کوچکی که به حزب‌الله پیوستند. تا سال 1984م هویت حزب‌الله بر کسی روشن نبود تا اینکه در این سال حزب‌الله با انتشار بیانیه‌ای اعلام موجودیت کرد و پس از آن صحنه لبنان، صحنه کاملاً متفاوتی شد.

بنابراین علامه و شاگردان ایشان، نقشی محوری در شکل‌گیری حزب‌الله داشتند. همان‌طور که در پیام سید حسن نصرالله به مناسبت درگذشت علامه فضل‌الله آمده است، علامه به‌عنوان پدر معنوی حزب‌الله به‌شمار می‌آمد.

با تشکیل حزب‌الله، بخشی از مشکلات سید مرتفع می‌شود و او بیشتر به مباحث فکری می‌پردازد. پس از شکل‌گیری جنبش‌های اسلامی به‌ویژه شیعی، این جنبش‌ها نیاز به نظریه‌پردازی داشتند، بنابراین سید بیشتر به کار روی اندیشه سیاسی اسلام و جنبش‌های اسلامی می‌پردازد.

ادبیات قوی و تسلط سید بر متون دینی باعث نگارش مقالات پرخواننده‌ای در مجلات لبنان می‌شود. مجله «الْمُنْطَلَق» چند سال حاوی مقالات ایشان بود و سید در آنجا مباحث مفصلی را در زمینه لزوم، کارکردها و آسیب‌های وجود تشکیلات بیان می‌کند. این مقالات با نام «الحركة الإسلامية؛ امور و قضایا» به زبان عربی نگاشته و چاپ شد؛ و باز هم با ترجمه بسیار ناقص، تحت عنوان «کیمیای نظر» به فارسی ترجمه شد که این ترجمه اصلاً معنای انقلابی، سیاسی و تشکیلاتی کتاب را نمی‌رساند. نظریه‌پردازی سید برای کار تشکیلاتی و سیاسی شیعی سبب شد که ایشان نه‌تنها به لبنان محدود نشود، بلکه با توجه به قضایا و مسائل تمام جهان اسلام، شروع به نظریه‌پردازی کند.

اندیشه سیاسی علامه

اولین مؤلفه اندیشه سیاسی سید «استکبارستیزی» است. سید این استکبارستیزی را با خود به لبنان برد. از همان ابتدا که ایشان به لبنان رفت و وقتی هم که اسرائیل به لبنان حمله کرد، ایشان به طور تمام‌قد در برابر صهیونیسم بین‌الملل و آمریکا و همه مستکبران دیگر جهان ایستاد. حادثه‌ای نبود که جامعه اسلامی با آن روبه‌رو باشد، اما سید در قبال آن موضع‌گیری نکرده باشد. گفتمان استکبارستیزی سید پابرجا بود و هیچ‌گاه از این خط قرمز عبور نکرد. به همین علت هم بود که چند بار مورد سوءقصد قرار گرفت، و باز به همین علت بود که سفر سید به کشورهای دیگر با مشکلات بسیاری همراه بود.

دومین عنصر اندیشه سیاسی سید «مبارزه تشکیلاتی» است. سید عقیده داشت وقتی می‌توانیم کار کنیم که جمع و تشکیلات داشته باشیم، البته از نظر سید، تشکیلات یک ابزار است. تا زمانی که این ابزار خوب کار می‌کند و مزایا و محاسنش بیش از معایبش است، می‌توانیم از آن استفاده کنیم. تشکیلات هیچ‌گاه یک بُت نیست، بلکه صرفاً تا زمانی خوب است که به ما کمک کند تا به اهداف عالی‌مان برسیم. بخش عمده‌ای از فعالیت سید به طرح‌ریزی، آسیب‌شناسی و بهینه‌سازی تشکیلات اسلامی صرف شد و کتاب‌های بسیاری نیز از سید در این زمینه به جا مانده است.

سومین ویژگی در اندیشه سیاسی علامه، تبعیت و همراهی با انقلاب اسلامی است. همان‌گونه که عرض کردم، با شکل‌گیری انقلاب اسلامی سرفصل تازه‌ای در اندیشه سیاسی شیعه شکل گرفت و جنبش‌های اسلامی با واقعیت تازه‌ای روبه‌رو شدند. سید تا آخرین لحظه از انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی حمایت کرد. اگر رسانه‌ها را رصد کرده باشید، می‌دانید که تلاش‌های بسیاری شد تا نوعی جدایی را بین سید و انقلاب اسلامی القا کنند. اما نظرات ایشان روشن‌تر از این حرف‌ها بود. ایشان تضعیف انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی را شرعاً حرام می‌دانست. وقتی یکی از خبرنگاران سعودی از سید سؤال کرد که «شما چرا این قدر از انقلاب اسلامی ایران حمایت می‌کنید؟»، سید تنها یک پاسخ داد: «انما نطعمکم لوجه الله لا نريد منکم جزاء و لا شکوراً؛ حمایت ما از انقلاب اسلامی به خاطر خداست، و در قبال این حمایت انتظار هیچ نوع پاداش و مزد و تمجیدی هم نداریم».

آخرین ویژگی گفتمان سید که در اینجا به آن می‌پردازیم، «طرح متکامل اسلامی» است؛ اندیشه‌ای که سید روی آن کار کرد و امید این را داشت که این شاخصه‌های طرح اسلامی، همه ابعاد دینی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی جامعه را پوشش بدهد. اما مرگ به سید این اجازه را نداد تا این اندیشه را بیشتر پی بگیرد.

ترجمه آثار علامه

ترجمه آثار سید بسیار سخت است و مشکلات ترجمه این آثار به دو علت است؛ یکی اینکه سید ادیبی زبردست است و این مسئله پیچیدگی‌های نوشته‌های او را مضاعف می‌کند. برای مثال معادل‌یابی واژگانی که خاص سید است و کس دیگری از آنها استفاده نمی‌کند دشوار است. مشکل دوم هم قرار نداشتن در فضای فکری سید است که کار ترجمه را بسیار سخت می‌کند، یا اگر هم ترجمه‌ای بوده، ترجمه خوبی از کار در نیامده است. سید در حدود صد جلد کتاب دارد که از این تعداد تنها حدود پانزده کتاب ترجمه شده است؛ از این‌رو ترجمه آثار دیگر سید به فارسی، یک کار جمعی و منسجم را می‌طلبد.

جنگ پنهان علامه

درباره برخوردهای ناجوانمردانه‌ای هم که با سید شد، چند عامل را می‌توان برشمرد: یک عامل تحجر بود، چراکه نظرات نو و تازه سید را بسیاری از محیط‌ها برنمی‌تافتند. عامل دوم این است که انتقامی که از سید گرفته شد نه به خاطر شخص خود سید، بلکه به خاطر کینه و عداوتی بود که به این خط، یعنی خط اسلام سیاسی، و خطی که اسلام را به عرصه اجتماع برگرداند وجود داشت. درواقع کینه آنها نسبت به انقلاب اسلامی و امام خمینی(ره) و شهید صدر و شهید مطهری و دیگران از این طریق بروز پیدا کرد. نوع موضع‌گیری‌ها در اینجا همان خطی بود که امام مطرح کرد؛ یعنی تقابل اسلام ناب محمدی در برابر اسلام آمریکایی. موارد دیگری هم وجود دارد که در این مجال نمی‌گنجد.

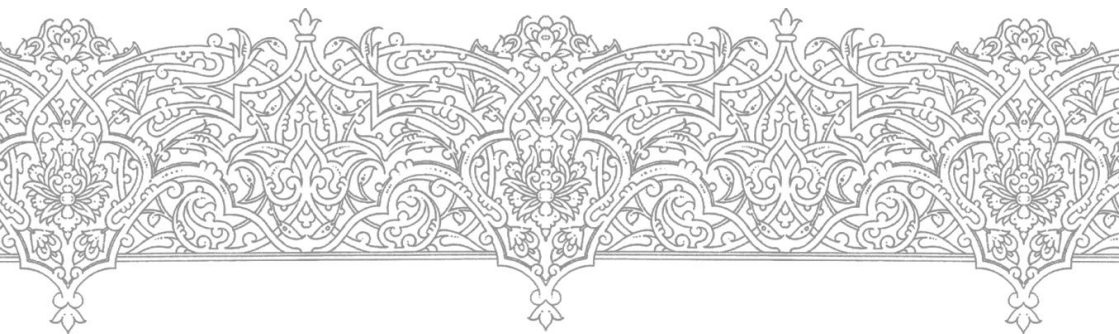
طرح متکامل اسلامی یا ولایت فقیه

نسبت طرح متکامل اسلامی علامه فضل‌الله با نظریه ولایت فقیه چیست؟

در مصاحبه‌ای که از دکتر خنجر هنیه از شاگردان علامه و استادان دانشگاه در بیروت خواندم، علامه شأن ولایت فقیه را اعم از مرجعیت و بسیار بالاتر از آن می‌دانست؛ چون معتقد است که وظیفه ولی فقیه حفظ نظام عمومی جامعه است. بنابراین سید بنا به گفته شاگردش، شأن ولی فقیه را بالاتر از مرجعیت‌های رایج می‌دانست. در «مرجعیت رشیده» ولی فقیه می‌توانست رئیس آن شورای مرجعیت یا شورای فقاہت باشد. آیت‌الله خامنه‌ای هم در اوایل تصدی مرجعیت، تصمیم داشتند همین طرح را در حوزه پیاده کنند که اگر این طرح به انجام می‌رسید، قطعاً مشکل تعدد مرجعیت‌ها، مشکلات فوت مراجع و آسیب‌هایی که بعداً به وجود می‌آمد را نمی‌داشتیم. این طرحی بود که شهید مطهری نیز آن را مدّ نظر داشتند.

المجمع الدولي للأمة الواحدة
INTERNATIONAL UNION OF UNIFIED UMMAH
اتحادیه بین المللی امت واحد

واحد فرهنگی و آموزش

اتحادیه بین المللی امت واحد

021- 66484675

www.unified-ummah.com